

El riure és generalment un acte comunicatiu o «una mena de gest social», com va dir Bergson,⁷⁷ que, depenent de les circumstàncies, pot assumir diverses funcions en la vida social. Probablement, una de les més importants és la demostració de superioritat social mitjançant la burla degradant envers una altra persona o grup. Però el riure també pot servir per alleujar situacions opressives, sacsejar conviccions ideològiques fixes, processar conflictes emocionals interns, o simplement pot ser l'expressió física de la pura alegria de viure.⁷⁸ Llevat d'aquest darrer cas, en tots els altres una expressió lingüística o gestual pensada com a broma o burla actua com un estímul intel·lectual al qual el receptor, si té èxit, reacciona involuntàriament amb el reflex físic del riure. Només en el

77. Henri Bergson, *Le Rire* (1900); *El riure. Assaig sobre la significació de la comicitat*. Girona: Ela Geminada, 2023, p. 29. Traducció de Lluís-Anton Baulenas. En un altre passatge diu: «El nostre riure és sempre el riure d'un grup» (p. 20).

78. Vegeu també Francis H. Buckley, *The Morality of Laughter*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press, 2005, capítol 1.

cas de l'expressió espontània de la joia per la pròpia vitalitat i funcionalitat, aquell «alegre autogaudi» que Hegel ja atribuïa als animals,⁷⁹ el riure és una reacció purament referida a si mateix que no requereix cap estímul de la persona amb qui s'interactua. Pel que fa a la qüestió de si, i fins a quin punt, l'humor pot tenir un paper en la resistència a l'opressió i la humiliació, la primera funció del riure que hem esmentat, tot i que no de manera exclusiva, és particularment important. Aquest és el cas en què un acudit verbal o una paròdia relacionada amb el cos serveix per ridiculitzar una altra persona o grup per tal de demostrar de manera conscient o inconscient la pròpia preeminència.⁸⁰

Ja Thomas Hobbes a *Leviatan* va anomenar el riure com un «signe de pusil·lanimitat», i «glòria sobtada» la reacció profitosa que el burleta rep així dels seus semblants. Hobbes

79. G. W.F. Hegel, *Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften* (1830). Berlín: Suhrkamp, 1970 (Theorie-Werkausgabe), § 365, p. 497.

80. En els debats sobre la importància de l'humor i la comèdia, aquesta funció del riure és defensada sobretot per l'anomenada «tesi de superioritat». Un ferm defensor d'aquesta tesi és Francis H. Buckley, i a partir d'aquí citaré sovint el seu llibre *The Morality of Laughter*. Però amb això no pretenc pas afirmar que el riure es pugui explicar únicament per la intenció de denigrar els altres i, per tant, a partir de la tesi de la superioritat. Per a altres tipus d'humor i de riure, diferents dels que tractaré aquí, pot resultar força més adequada la «tesi de la incongruència» (vegeu, en particular, John Morreall, *Taking Laughter Seriously*. Albany, NY: State University of New York Press, 1983), que és molt més àmplia. Com ja es veurà, fins i tot el riure que vol ser denigrant o despectiu, i els acudits que el desencadenen, no pot estar exempt de l'agulló de les dissonàncies; i, en aquest sentit, la tesi de la incongruència n'és la concepció més completa.

està convençut que, en general, algú que fa una broma en públic vol ridiculitzar una altra persona, davant la qual es pot presentar com a socialment superior i, al seu torn, obtenir més prestigi i elogis desmesurats.⁸¹ Tanmateix, perquè el riure serveixi realment com a demostració de superioritat, tal com va assumir Hobbes, cal que es compleixin una sèrie de condicions addicionals, que totes plegades constitueixen els requisits previs perquè una burla o ridiculització tingui èxit: cal que hi hagi uns destinataris que, a causa de les creences compartides subjacents, estiguin d'acord amb aquesta denigració intencionada; hi ha d'haver un moment de sorpresa, una punta còmica efectiva que arrenqui aquests destinataris de les seves rutines de comunicació habitual i, per acabar, cal que s'adopti un to lleuger i lúdic perquè la persona objecte de burla no desperti en aquell moment sentiments de llàstima o simpatia entre els destinataris.⁸² Si es compleixen aquestes tres condicions addicionals, un acudit verbal o una actuació còmica es poden considerar un èxit si aquest menyspreu justificat manifestat per qui fa la broma ha obtingut l'aprovació de la seva audiència. Tanmateix, abans d'explorar més a fons el paper que poden tenir aquestes bromes despectives en el conflicte social, cal analitzar-ne primer els components individuals amb més detall.

81. Thomas Hobbes, *Leviatan o la matèria, forma i poder d'una república eclesiàstica i civil*. València: Universitat de València, 1990, p. 52. Traducció de Tobies Grimaltos i Antoni Defez.

82. Buckley, *The Morality of Laughter*, op. cit., p. 25-28.

Hauria de ser inqüestionable que els que usen la burla per demostrar la seva superioritat sobre altres esperin que els seus comentaris provoquin rialles d'aprovació dels interlocutors. Una persona se'n guardarà prou de ridiculitzar en públic algú altre, tret que consideri que es troba entre un cercle de persones amb idees afins que hi respondran amb la rialla. Si la persona s'ha equivocat i dins el grup n'hi ha una de sola amb opinions i valors contraris, aleshores haurà comès una patinada que és molt probable que tot seguit el faci objecte de crítiques i comentaris punyents. Però si l'ha encertat, la broma ben feta té l'efecte de reforçar un consens ja existent entre els implicats amb la riallada d'aprovació: amb aquesta reacció física, els destinataris declaren de forma espontània, és a dir, sense haver-hi de reflexionar, que comparteixen el judici de valor expressat pel burleta i, per tant, que estan d'acord amb l'afirmació de superioritat de les seves pròpies qualitats sobre les de la persona ridiculitzada.

Tanmateix, una qüestió més difícil és quins trets estilístics o temàtics ha de tenir aquesta ridiculització d'altres persones o grups perquè sigui coronada a la fi amb l'èxit d'una rialla d'aprovació. En la seva aguda –tot i que sovint massa convencional– anàlisi del «riure», Bergson va suggerir que l'humor verbal o situacional que surt bé sempre consisteix a presentar els individus com a representants típics de tot un grup de persones, el comportament de les quals sembla determinat per un mecanisme invisible que els sotmet a tots als mateixos patrons rígids i immutables. El que ens fa riure, afirmava Bergson, és la discrepància estrident entre

la individualitat que es reivindica i l'automatisme que de fet funciona, i que, a parer seu, revela alguna cosa «còmica» en la vida de tots nosaltres: d'una banda, que ens considerem únics i irremplaçables, però de l'altra, que en general tan sols acostumem a seguir les normes establertes des de fa tant temps que s'han integrat en el nostre comportament com a patrons rígids i peculiars.⁸³ Sembla que alguna cosa d'aquesta contradicció entre la flexibilitat que desitgem tenir en els nostres actes i la rigidesa real de quan seguim el comportament típic del grup, entre la individualitat percebuda i els automatismes socials adquirits, realment està present en l'èxit de la burla i la ridiculització d'altres persones i grups. Ens burlem dels seus ideals pel que fa a l'estil de vida i els costums demostrant, amb fruïció i agudesia, que lluny que n'estan en els hàbits reals. I és clar, com també va assenyalar Bergson, s'ha de mantenir sempre una atmosfera juganera i frívola perquè, altrament, s'interrompria bruscament el procés de ridiculitzar aquell individu. Perquè tan bon punt la conya que se'n fa pren el més mínim indici de ser un menyspreu objectiu, travessant així la frontera entre la comicitat i l'afirmació d'uns fets concrets, es corre el perill de despertar la compassió de l'oient o l'espectador i que les seves simpaties s'orientin, tot d'una, cap a la persona ridiculitzada.

83. Bergson, *El riure*, op. cit., p. 17-30. D'això, Bergson en fa derivar la funció de control que té el riure, que és castigar algú pel seu comportament massa rígid i mecànic, que obstaculitza l'ajust mutu de les nostres accions que té per objectiu el bon funcionament de la cooperació social (ibíd., p. 29).